

"והוא יושב פתח האהל" מדת ענוה מבטלת היצר הרע

נועם אלימלך: "והוא יושב פתח האהל", בגודל ענותנותו החזיק שהוא נמצא רק בפתח הקדושה * אריז"ל: ענוה בגימטריא סמא"ל כי על ידי ענוה מבטלים היצר הרע * רבי ר' שמעלקא זי"ע: ענוה שורש כל המצוות, כי השכינה שורה על העניו לעזור לו להתגבר על היצר * מצות מזוזה על "פתח הבית" לשמירה על מדת ענוה בבחינת "פתח האהל" * מרדכי היהודי בענותנותו ישב תמיד "בשער המלך", והכניע בכך את המן הרשע מזרע עמל"ק בגימטריא ר"ם שהיא קליפת הגאווה.

[א]

על ידי ענוה מבטלים היצר הרע
שכן ענוה בגימטריא סמא"ל

על פי דרכם בקודש יש להוסיף תבלי בפירוש דברי רש"י, בהקדם דבר פלג שמובא ב"שער היחודים" להאריז"ל (סוף פרי ו מענף הג), כי ענוה בגימטריא סמא"ל שהו שמו של היצר הרע, לרמז שעל ידי ענוה מבטלים אותו במספר השוה:

"ענוה גימטריא סמא"ל, לרמז מי שיש בידו ענוה אין סמאל שולט בו ואין יכול לקטרג עליו. ושמעתי ממהר"א הלוי, שלכן אומרים, מזמור לדוד ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני, במזמור קל"א, לרמז על זה כי מי שאין בו גאווה, אין סמא"ל שעולה קל"א שולט בו".

ונראה לבאר דברי האריז"ל, למה דוקא על ידי מדת ענוה מבטלים את היצר הרע, על פי יסוד גדול שהביא הגה"ק בעל "אמרי יוסף" (הקדמה לספר לקוטי תורה וש"ס למהרי"א) בשם הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג

"וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום" (יח א). פירש רש"י: "לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו".

בספר "דובר שלום" (אות קנו) הביא בשם כ"ק מרן השר שלום מבעלזא זי"ע, על פי המבואר במדרש (ב"ר מח ח): "פתח האהל, פתח טוב פתחת לעוברים ולשבים... אמר רבי לוי, לעתיד לבוא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה". וזהו שרמוז בכתוב: "והוא יושב פתח האהל כחום היום", אברהם אבינו יושב על פתח הגיהנם שהאש בוער בו כחום היום. ומפרש רש"י: "לראות אם יש עובר ושב", היינו אם יש מי שעבר על התורה ושב בתשובה, "ויכניסם לביתו", היינו לגן עדן.

בעין זה מפרש ב"עבודת ישראל" (ד"ה והוא יושב) כוונת המדרש: "פתח טוב פתחת לעוברים ולשבים", כי על ידי מצות הכנסת אורחים פתח אברהם אבינו פתח של תשובה, "לעוברים" שעברו עבירות "ולשבים" שיחזרו אחר כך בתשובה.

גדול מאד, כשנגלה אליו ה' באלוני ממרא ביום שלישי למילתו, בכל זאת בגודל ענותנותו החזיק עצמו לאפס ואין, כאילו הוא יושב עדיין רק "פתח האהל" של הקדושה ולא נכנס לפני ולפנים, "כחום היום", כי לא נסתפק כלל בזה, אלא היה ברור לו כשמש שהוא עדיין יושב רק פתח האהל של הקדושה. [וכעין זה באוהב ישראל בשם הרה"ק רבי משה מפשעווארסק, זרע קודש, נועם מגדים, תפארת שלמה, מאור ושמש].

ענין זה משתלב עם פירוש הנועם אלימלך בליקוטי שושנה (דיבור הב' ד"ה פתחו לי) מקרא קודש (תהלים קיח יט): "פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה י"ה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו". כי כן היא דרך הצדיקים, שאפילו אחרי שזוכים לעלות במעלות הסולם בעבודת ה', בגודל ענותנותם הם מרגישים שעדיין עומדים רק בשער הקדושה, לכן הם מתחננים לה' תמיד: "פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה י"ה", כי עדיין לא זכינו להיכנס אפילו בשער הקדושה. על כך משיבים להם מן השמים: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו", זאת היא אכן תכלית העבודה שידע הצדיק תמיד, שאי אפשר להגיע לשלימות העבודה כי אין לה סוף ותכלית, [ראה ב"קדושת לוי" ליקוטים ד"ה פתחו לי שפירש כעין זה].

אמור מעתה יתפרש היטב: "וירא אליו ה' באלוני ממרא", למרות שזכה לגילוי גדול כל כך, בכל זאת בגודל ענותנותו החזיק עצמו: "והוא יושב פתח האהל כחום היום", שהיה לו ברור כשמש שהוא עדיין יושב רק בפתח האהל של הקדושה ולא נכנס כלל בפנים. ומפרש רש"י: "לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו". כלומר לראות אם יש מי שעבר עבירה ושב בתשובה, "ויכניסם בביתו", ללמדו אורחות חיים איך להישמר שלא יפול שוב ברשת היצר, על ידי שידבק בדרכו של אברהם בענוה ושפלות רוח.

וי"ע, אשר דיבר בקדשו על גודל מעלת מדת הענוה, שדוקא על ידה יוכל איש ישראל להתגבר על היצר, על פי מה ששנינו כלל גדול (סוטה ה.) שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על עניו ושפל רוח: "שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני". אבל על המתגאה אמרו (שם): "כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה, אין אני והוא יכולין לדור בעולם".

והנה אמרו חז"ל (קידושין ל:): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (תהלים לו לב) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר (שם) אלקים לא יעזבנו בידו". מבואר מזה שאין בכח אנושי להתגבר על היצר ללא עזר אלקי עולם יתברך שמו. נמצא לפי זה כי בעל גאוה שאין הקב"ה רוצה לדור עמו, אין לו עזר מאת ה' להתגבר על היצר, והוא נכשל בכל העוונות עכדה"ק. וכבר כתב כן ב"שערי תשובה" לרבינו יונה (שער א אות כז): "ובעל הגאוה נמסר ביד יצרו, כי אין עזר השם עמו אחרי אשר הוא תועבת ה'".

מעתה מבואר היטב דברי האריז"ל, כי ענו"ה בגימטריא סמא"ל לרמז שעל ידי ענוה מבטלים את היצר, שכן על ידי מדת ענוה זוכים להשראת השכינה, ואז הקב"ה מסייע בעדו להתגבר על יצרו הרע. ויש לומר שזהו שסיים דוד המלך (מזמור קלא): "יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם". כי בזכות מדת ענוה אפשר ליחל לה' שיסייע בעדו להתגבר על יצרו.

[ב]

"והוא יושב פתח האהל"

גודל ענותנותו של אברהם אבינו

נקדים עוד מה שפירש* ב"נועם אלימלך"

(ד"ה או יאמר אשרי תבחר): "וירא אליו

ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום". כי למרות שאברהם אבינו זכה לגילוי

היהודי שהיה "יושב בשער המלך". כי מרדכי היהודי הגם שהיה מראשי הסנהדרין, החזיק עצמו תמיד בענוה ובשפלות רוח שעדיין לא נכנס לתוך שער הקדושה, אלא הוא יושב "בשער המלך" העליון הקב"ה בבחינת: "פתחו לי שערי צדק".

יומתק לפרש בזה הכתובים (אסתר ה ט): "ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב, וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו, וימלא המן על מרדכי חמה". ויש לומר על פי המבואר בספרים הקדושים שעמלק היא קליפת גאווה, שכן עמלק בגימטריא ר"ם בבחינת (דברים ח יד): "ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך", לכן המן מזרע עמלק נתגאה בעשרו ועשה עצמו אליל בדרשו מכולם שישתחו לו, וכיטול קליפת עמלק הוא על ידי מדת ענוה היפך הגאווה. אמנם כאשר רואה היצר הרע שאינו יכול להפיל את האדם בקליפת הגאווה משום שיש בו מדת ענוה, כי אז הוא מפילו בענוה דקליפה בבחינת (תהלים י ג): "כי הלל רשע על תאוות נפשו". כלומר הרשע נעשה עניו כהלל כדי למלאות תאוות נפשו, בחשבו שמגודל שפלותו אין הקב"ה חפץ בעבודה שלו.

אולם כך היא דרכם של צדיקים שמשלבים ענוה וגאווה דקדושה גם יחד, כי מצד אחד יש להם ענוה ושפלות בדרכי ה', אבל מצד שני יש להם גאווה דקדושה בבחינת (דה"ב יז ו): "ויגבה לבו בדרכי ה'". זהו פירוש הכתוב: "וכראות המן", שהוא קליפת עמלק בגימטריא ר"ם שמכניס באדם גאווה דקליפה, "את מרדכי בשער המלך", שבגודל ענותנותו מחזיק עצמו שהוא עדיין יושב רק "בשער המלך", אבל מצד שני "ולא קם ולא זע ממנו", שאינו נכנע לפני המן כלל מצד גאווה דקדושה שבו, "וימלא המן על מרדכי חמה".

בדרך זו יתבאר גם המשך הכתובים מה שאמר המן לחכמיו וזרש אשתו (שם

להרגיש תמיד שהוא עדיין יושב "פתח האהל" ולא נכנס כלל אל הקדושה, כי רק אז יזכה להשראת השכינה ולסיוע האלקי שיוכל להתגבר על יצרו הרע, שעל כך אמרו חז"ל: "אלמלי הקב"ה עוזרו לא יכול לו".

[ג]

מצות מזוזה בפתח הבית בבחינת: "והוא יושב פתח האהל"

על פי האמור נראה לתת טעם לשבח, על מה שצונו הקב"ה לכתוב מזוזה דוקא בפתח הבית, ככתוב (דברים ו ט): "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". נקדים מה ששנינו במשנה (ברכות יג): "אמר רבי יהושע בן קרחה, למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצוות". מבואר מזה כי פרשת ראשונה של קריאת שמע היא קבלת עול מלכות שמים, ואילו פרשה שניה של קריאת שמע היא קבלת עול המצוות.

והנה במזוזה כתובים ב' פרשיות שמע והיה אם שמוע, שהם קבלת עול מלכות שמים ועול המצוות, והיות שאי אפשר לקיים מצוות התורה בלי עזר וסיוע מאת הקב"ה, כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, לכן צונו הקב"ה להניח שתי פרשיות על המזוזות בפתח הבית שרומז על מדת ענוה בבחינת: "והוא יושב פתח האהל", כדי שנזכור תמיד להידבק בדרכו של אברהם בענוה ושפלות רוח בבחינת: "והוא יושב פתח האהל", ואז נזכה להשראת השכינה בבחינת: "ואת דכא ושפל רוח", ויעזור לנו הקב"ה להתגבר על היצר הרע ולקיים כל המצוות.

[ד]

"מרדכי היהודי היושב בשער המלך"

ענין זה פותח לנו שער להבין מה שמצינו במגלת אסתר כמה פעמים על מרדכי

ויש לומר על פי מה שנתבאר כבר, כי מרדכי היהודי על ידי גודל מדת ענותנותו זכה להכניע את המן מזרע עמלק קליפת הגאווה. זהו פירוש הכתוב: "ויאמר המלך" העליון הקב"ה, "להמן" מזרע עמלק, "מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת, ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך", כי היות שהוא יושב "בשער המלך" בגודל ענותנותו, מן הראוי שאתה המן מזרע עמלק קליפת הגאווה תיכנע לפניו. "ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי, וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו, ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו", כלומר ככה יעשה לאיש שיש בו מדת ענוה כמרדכי, שהמלך העליון הקב"ה חפץ ביקרו ומשרה עליו שכינתו, שיזכה תמיד להכניע קליפת עמלק כפי שהכניע מרדכי את המן מזרע עמלק.

ה יג): "וכל זה איננו שוה לי, בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך", כי ענין זה שמרדכי יושב "בשער המלך" בגודל ענותנותו איננו שוה לי, כי בכך הוא מכניע את עמלק קליפת הגאווה. "ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה חמשים אמה", ופירש ב"דברי יחזקאל" (פורים ד"ה חייב) בשם ה"ישמח משה" הרמז בזה, שיעצו לו להשתדל להכניס במרדכי מדת הגאווה, "ובבוקר אמור למלך ויתלו את מרדכי עליו", שעל ידי קליפת הגאווה יתבטל גדולתו של מרדכי, כי על הבעל גאווה אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם. אולם מזימתם לא עלתה בידם, כי מרדכי הצדיק המשיך לשבת "בשער המלך" בגודל ענותנותו.

[ה]

"וישב מרדכי אל שער המלך"

ועתה בא וראה כי על פי האמור יתפרשו הפסוקים במגלת אסתר (שם ו י):

"ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת, ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר דברת, ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי, וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו, ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, וישב מרדכי אל שער המלך והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש".

אך שמא נטעה לחשוב כי על ידי שהרכיב המן את מרדכי ברחוב העיר, נכנס במרדכי ניצוץ של גאווה על הכבוד הגדול שזכה לו, לכן מעיד הכתוב: "וישב מרדכי אל שער המלך", שאחרי כל הכבוד והגדולה שב אל מעלתו הגדולה מדת ענותנותו להחזיק עצמו שהוא עדיין יושב רק "בשער המלך", ועל ידי זה הכניע עוד יותר את קליפת המן מזרע עמלק, "והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש", כן יאבדו כל אויביך ה'.

